

Tractatus De Magis, Veneficis Et Lamiis, Deque His Recte Cognoscendis Et Puniendis

Propter Varias & controversas de hac quaestione hominum sententias,
vtilissimus & cunctis ad Rerumpublicarum gubernacula sedentibus
maxime necessarius ... in tres libros distributus

Qvomodo Contra Magos, Veneficias, Et Lamias procedatur

Gödelmann, Johann Georg

Francofurti, 1591

VD16 G 2487

Capvt XI. De pœna Magorum, Veneficarum & Lamiarum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-61533](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-61533)

betten werden mag / gnediglich erkennen / E. J. G. Hochadelich
 Richterlich Ampt hierinn vnderthäniges fleiß / bester Form / wie
 solches geschehen kan oder mag / demütiglich anruffend / Auch
 vbergibt die Fraw ein Brkundi ihrer Armuth / vnd bitt / sich zum
 Endt der Armuth gnediglich zuuerhelffen / E. J. G. abermals
 anruffende / r̄.

CAPVT XI.

DE POENA MAGORVM, VE-
 NEFICARVM, ET LA-
 miarum.

Summæ.

- 1 Respublica duabus rebus conseruatur.
- 2 Post confessionem delicti sequitur executio.
- 3 Curea verba Constantini Imperatoris.
- 4 Executio triduo antè damnato est significanda.
- 5 An reuocatio Venefica in extremis valeat.
- 6 Pœna Magorum & Veneficarum de iure diuino.
- 7 Versiculum 18. Exodi 22. quomodo septuaginta interpretes intelli-
 gant.
- 8 Iosephi testimonium.
- 9 Philonis Iudæi testimonium.
- 10 Lamberti Danæi testimonium.
- 11 Verbo φαρμακεία vtitur Paulus ad Galatas 5.
- 12 Qui dicantur φαρμακιστὰι. & φαρμακουργοί.
- 13 Sub nomine Magorum intelliguntur quoq; Arioli, Præstigiato-
 res & incantatores.

14. Quan-

- 14 *Quantopere Deus à Magis abhorreat ex sacris ostenditur.*
- 15 *Pœna Magorum de iure Persarum.*
- 16 *Pœna Magorum de iure ciuili.*
- 17 *Pœna Magorum iuxta ordinationem criminalem Caroli V.*
- 18 *Pœna Magorum iuxta constitutionem illustrissimorum Megapolensium principum.*
- 19 *Pœna Magorum & Veneficarum iuxta constitutionem Saxoniam & Electoris Saxonie.*
- 20 *Pœna Magorum iuxta constitutionem illustrissimorum principum Hassie.*
- 21 *Pœna Magorum iuxta constitutionem ciuitatis VVormatiensis.*
- 22 *An cadauer Magi, qui in carcere ante executionem conscientia perpetrati sceleris se interfecit, aut aliàs mortuus reperitur, comburi possit.*
- 23 *Forma sententiæ.*
- 24 *Pœna eorum, qui Magos consulunt.*
- 25 *Verba Concilij Ancyritani.*
- 26 *Verba Concilij Laodicensis.*
- 27 *Verba Concilij Toletani.*
- 28 *Verba Concilij Aurelianensis.*
- 29 *Verba Concilij Acquirensis.*
- 30 *Lex Mahumetica diuinatoriam artem condemnat.*
- 31 *Auctoris sententiæ de pœna Lamiarum.*
- 32 *Forma sententiæ.*
- 33 *Quidam existimant Lamias propter conatum capitaliter puniendas esse.*
- 34 *Cogitationis pœnam nemo patitur.*
- 35 *Cogitationis gradus tres.*
- 36 *Conatus in delictis quomodo puniatur.*
- 37 *Distinguendum est inter conatum possibilem & impossibilem.*
- 38 *Pœna minuitur propter senectutem.*
- 39 *Lamiarum actiones similes sunt dormientibus.*

- 40 Mitiùs puniuntur mulieres, quàm viri.
 41 Aurelianus Imperator Zonobiam vita donat: cum alioqui à militibus ad supplicium fuisset requisita.
 42 Paupertas & multitudo liberorum facit, vt mitiùs quis puniatur.
 43 Sergius Galba pœna & iudicio soluitur liberorum ratione.
 44 Quintiliani verba.
 45 Pœnitentia Lamiarum facit, vt mitiùs puniantur.
 46 Constitutio Caroli Magni.
 47 Sententia Pauli Grillandi de pœna Lamiarum.
 48 Quando pœna ponitur in arbitrio iudicis, nec lege aliqua est expressa, tunc iudex extendere illam pœnam vsq; ad mortem non potest.
 49 Cur Blasphemie aliq; scelera non ita seueriter puniuntur?
 50 Execrationes & Blasphemie mercatorum & militum.
 51 Aduena & pupilli defraudantur.
 52 Magi in pretio habentur.
 53 Magorum libri impunè venduntur.
 54 Mitiùs cum Lamijs agendum.
 55 Christo reddenda est ratio administrata iustitie.

1 Vm duabus potissimùm rebus Respublica conseruetur, premio scilicet ac pœna, hoc est, vt absoluat in innocentia, tum vt delicta fontium puniantur, vel vt sublatis malis & perniciosis hominibus, & seruetur disciplina publica, & alij exemplo com-
 2 monefacti, consimilibus flagitijs abstineant: Ideò post confessionem delicti seu sponte factam, seu extortam tormentis, sequitur, vt pœnæ Magus subdatur, quam crimine denudato differri non oportet, l. 18. de pœnis, l. 6. D. eod. tit. l. fin. C. de custodia reorum. Præ oculis autem quilibet iudex semper istam nobilissimam, l. Constantini Imperatoris, qui sententiam, l. 16. C. de pœnis

poenis habere debet. Qui sententiam, inquit, laturus est, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiam promat seueramque sententiam, quam in adulterij vel homicidij vel maleficij crimine, aut sua confessione, aut certe omnium qui tormentis vel interrogationibus fuerint dediti, in vnũ conspirante concordantẽque rei finem, conuictus sit: & sic in obiecto flagitio deprehensus, vt vix etiam ipse ea, quæ commiserit, negare sufficiat. Digna certè hæc lex est, vt aureis literis inscriberetur ad parietes curiarum & Prætoriorum Regum & Principum. Porro executio triduo antè damnato est denun- 4
cianda, quò se ad mortem præparet c. 79. Cuius hæc verba sunt: *Welcher zum Tode verurtheilt / solches soll ihm Drey Tage zuvor angezeigt werden / damit er zu rechter zeit seine Sünde bedencken / beklagen vnd beichten möge.* Qui publico & pœnali iudicio plectendus & puniendus est ei ante triduum id nuncietur, quò possit in tempore pœnitentiam agere. Sed incidit hîc dubium, quod sæpè occurrit. Venefica quædam iam ad ignem condemnata, nominauit duas consocias sceleris in tortura, & in Iudicio, & in ista assertione vsq; ad locum supplicij constanter permanet: Sed postea prope rogum istam assertionem, conscientia urgente, coram populo publicè reuocat, dicende. Denunciaui quidem illas tanquam participes criminis, attamen falsò, ideòque eas iam ante agonem vitæ meæ innocentes pronuncio. Hic disputant Dd. Vtrum hæc reuocatio in extremis elidat primam confessionem factam in tortura & iudicio: ita vt prior amplius indicium non faciat. Ad hanc quæstionem Dd. variè respondent. Quidam scribunt, quòd per istam expurgationem prorsus indicia contra nominatas tollantur, propterea quòd confessio nulla & inconstans eiusdem sit efficacie: item quòd nemo præsumatur in articulo mortis, vbi quis memor est salutis æternæ, mentiri. Follerius in practi. Crim. fol. mihi 659. nu. 154. Quidam statuunt huic reuocationi non esse stan-

standum propter l. 3. §. 1. D. Ad. Sc. Sylleia: quæ vult, non esse standum tali confessioni, quæ in extremis fit. In hac opinione præter alios fuit Hippolytus Marfilij in Prac. crim. §. Restat, vbi Bartoli auctoritatem adducit, qui in d. l. 3. §. 1. scribit. In iudicis dicto non esse standum, qui in agone mortis dixit, se falsam tulisse sententiam. Et hanc opinionem pluribus confirmat Hippolytus ibidem, vbi videt. Ego in hac quaestione distinguo. Aut delata persona fuit bonæ famæ ac vitæ adsunt sufficientia indicia contra nominatam, tunc talis reuocatio facta in extremis primam confessionem factam in tortura & iudicio vel extra elidit. Secus si firmæ & indubitatæ præsumptiones, contra delatam adsunt, tunc eo in casu hæc reuocatio & expurgatio facta in extremis nullius est momenti. Neque enim omnis moriens est Ioannes Euangelista. Secundum tritum apud Iureconsultos prouerbium. Et hæc distinctio approbatur in Constitut. Carolina cap. 31. vers. Zum Fünfften. Wo aber der Sager sein Besagung oder Dargeben am letzten widerrufft / die er doch mit guten / erzehleten vmbständen gethan hett / vnd geacht möcht werden / er wöle seinen Helffern damit zu gut handeln / oder das er vielleicht durch seinen Beichtwatter vnterwiesen wer / alsdann muß man ansehen des Sagers anzeige vnd andere erkündigte vmbstände / vnd darauß ermessen / ob die Besagung ein redliche anzeigung der Missethat geb oder nicht. Vnd in solchem ist sonderlich auch ein Aufsehens zu haben / vnd zu erfaren / den guten oder bösen Stand vnd Leumut des Besagten / vnd was Gemeynschafft oder Gesellschaft er mit dem Besager gehabt hab. Quod autem ad poenam Magorum & Veneficarum attinet, sciendū, quod hi de iure diuino capitaliter puniantur, Exodi. 22. vers. 8. Maleficam non patieris viuere. Nomen enim Mechaschepha, quo lex ibidem vtitur à Casaph deflectitur. Vt VVierus lib. 2. cap. 1. ait: Positūmq; est in foeminino genere, non quòd viros impunes esse velit, sed quia ille sexus ob genuinam simplicitatem

tem Dæmonum insidijs frequentius pater. Græca translatio septuaginta interpretum hæc est, *φαρμάκους ἢ ἐπιβιώσεις, ἀλλὰς περιβιώσεις* Veneficos non retinebitis in vita, hoc est, eos, qui sortilegijs & magicis artibus Veneficia in hominum & iumentorum perniciem exercent. Cum septuaginta senioribus 8 conuenit quoque Iosephus, qui antiquit. Iudaic. libro quarto, cap. 8. Moisis mentem his explicat verbis: *φάρμακον μὴτε θανάσιμον, μὴτε τὸ εἰς ἄλλας βλάβας ποιοιμὲνον, Ἰσραηλιτῶν ἐχέτω μὴδὲ εἶς, ἐὰν ᾗ κερτήμηνος φωραβῆν τεθνάτος, τὸτο πάσχων δὲ διέθνηεν ἐνεύτε καὶ ὅς τὸ φάρμακον ἀνπερνευσμένον*: Id est, venenū neq; lethale, neq; in alios noxios vsus præparatum, Israëlitarum aliquis habeat: quod si habere deprehensus sit, morte mulctetur, & patiatut id, quod facturus erat illis, aduersus quos venenum parauerat. Philo quoq; Hebræus, socius Iosephi & familiaris, caput illud legis Dei Hebræis verbis conscriptum Græcè interpretans in libro de singularibus legibus, lex Dei, inquit lib. *περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν εἰδει νόμων*. A Magis & Veneficis abhorret (*μαγὸς καὶ φαρμακευτὰς* vocat) qui modis artibusq; damnandis mille mala perpetrant, & eos quo die fuerint intercepti morte mulctari iubet: quemadmodum sancit l. vltima de malefic. C. vt qui Magum retexerit ilicò ad publicum pertrahat. Ita quoq; textum illum intelligit Lambertus Da- 10 næus ibi. Veneficum viuere non fines. D. Paulus Veneficia & 11 cædes separat. c. 5. ad Galatas, vbi inter carnis opera recensentur *φάρμακῶν & φόνου*. ibi reddiderunt nostrates *Zauberey*. Cùm itaq; 12 malefici seu maleficæ, hominibus & iumentis mortem inferant cum venenatis materijs, pulueribus, ossibus, vel alios periculosos morbos excitant, in tantum vt quidam in corporis extenuationem viriumq; imbecillitatem inducantur, eos Græci *φαρμακῶν, φαρμάκους & φαρμακευτὰς* dixerunt, fœminas verò *φαρμακίδας & φαρμακευτρίδας*. Sub nomine Magorum intelliguntur quo- 13 que Arioli, præstigiatores, incantatores, quos õnes lex quoq; diuina damnat Leui. 10. Vir & mulier in quibus Pytho vel diu-

nationis fuerit Spiritus, morte moriantur. Et Deuterono. 18. Non inueniatur qui diuinando futura prædicat, nec maleficus, nec incantator, nec magus. Et illud in primis oportet obseruari, non homicidij, parricidij, incestus, tyrānidis, idololatriæ nomine Deum dicere populos illos à se exterminari, sed ob sortes magicas: & quoniā populi suos liberos diabolo Moloch consecrabant ad facienda sortilegia sua, Deum præcipere vt quæque rem istam abominandā commiserit lapidib⁹ obruatur, Leu. 20. morte omnium crudelissima tūm verò Deū adijcere se furorē suū immisurū contra populū q̄ impunè scelera ista abire siuerit. Itaq; volens Samuel grauitatē peccati regi Sauli exponere, peccatū, inq̄t, tūm æquē Magnum est ac magorū crimen: Similiter vt demonstratur quāto opere Manassē Regē Deus exhorruerit, scriptū est Manassē suis execrandis sceleribus prouocasse Deum, atq; subijcitur eum fuisse Magum, & conuentionem cum diabolis iniuisse: itaq; spoliatū fuisse regno, & numella in carcere fuisse coërcitum. Et quamuis eum postea poenituerit, eo tamen extincto post annos quinquaginta Ieremiæ dixit Deus, Ierem. 19. & 15. Igne & cædibus delebo istud oppidum propter execrabilia scelera Manassis Regis: de loco verò Topheth vbi Satanæ sacrificauerat, dicitur is fore locus cædium ad vindictam iræ diuinæ (vt contigit) exercendam. Similiter libr. 4. Regum cap. 17. dicuntur decem tribus exterminatæ, & in exilium raptæ, quòd in res magicas & sortilegia incumberent. Atq; hos quidē locos apprimè conuenit obseruari: nititur enim hoc vno crimine decem tribuum captiuitas: de duabus autem reliquis tribubus, dicitur Deus (qui ad vltiones est tardissimus) post annos quinquaginta sortilegia Manassis vindicasse, cum igne cædibusque permista fuerunt Hierosolyma & duæ tribus deportatæ: Alibi verò dicitur Ieremiæ 50. Gladius ad diuinos, gladius ad Chaldæos: & apud Micheam, Mich. 5. delebo è terra magos diuinósque: Et cum Esaias euersionem Babyloni minatur, cades &

& incendia, omnes hæ calamitates, inquit, euenient tibi propter amplitudinem scelerum tuorum execrabilium, quæ commisisti cum Magis tuis. Plutarchus in Apopht. A Persis scribit 15 supplicio omnium crudelissimo affectos fuisse Magos, quorum caput inter duos lapides elidebant. Iure Ciuili Romanorum 16 hæc hominū genera grauissimè puniuntur. Iulius Paul. Recept. sent. li. 5. ad l. Corn. de sicarijs & Venef. tit. 25. vbi sic ait: Magicæ artis conscios summo supplicio affici placuit, id est, bestijs obijci, cruci affigi, ipsi autem magi viui exuruntur: etiam libros magicæ artis apud se nemini habere licet: & si penes quoscunque reperti sint, bonis ademptis ambustisq; ijs, publicè in insulam deportantur, humiliores capite puniuntur, l. 4. §. 1. D. famil. crific. Et l. fin. C. De Malefic. & Mathemat. vbi Imperatores: Quicumque maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupauerit: ilicò ad publicum pertrahat, & iudicum oculis communis hostem salutis ostēdat. Quod si quisquam ex agitatoribus, id est aurigis, seu ex quolibet alio genere hominū, contra hoc interdictum venire tentauerit, aut clandestinis supplicijs etiam manifestum reum maleficæ artis oppresserit: vltimum supplicium non euadat, geminæ suspicioni obnoxius, q̄ aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, seueritati legū, & debite subtraxerit quæstioni: aut proprium fortassis inimicū sed huiusmodi vindictæ nomine cōsilio atrociorē conferit. Et Leo Nouella 65. sanè si quis aliquo modo incantamentis vsus esse deprehensus fuerit, supremum supplicium sustinet. Iuxta constitutionem criminalem Caroli V. c. 109. Magi & Veneficæ, quæ homines & iumenta suis Magicis artibus interfecerunt, flammis concremantur: *So jemandt den Leuten durch Zauberey Schaden oder Nachtheil zufüget / soll man ihn straffen vom Leben zum Todt / vnd man soll solche Straff mit dem Feuer thun. Wo aber jemandt Zauberey gebraucht / vnnnd damit niemandt Schaden gethan hett / soll sonst gestrafft werden /*

nach Gelegenheit der Sach / darinnen die Vrtheiler Raths ge-
 brauchen sollen / wie vom Rathsuchen hernach geschrieben stehet.
 Si quis hominibus veneno damnum dederit, iniuriám ue fece-
 rit, is morte mulctandus est, ignéque conflagrandus. Qui verò
 veneno vteretur, neque dum alicui damnum illo intulisset, pu-
 niri quidem ac corripí iuxta qualitatem causæ debet. In quibus
 casibus ludices consilio vtantur, sicuti infrà de consultationib⁹
 18 dicetur ac præscribetur. Cum hac Carolina constitutione
 conuenit constitutio illustrissimorum Megapolensium princi-
 pum, In der Policcy Ordnung / sub Rubrica, Von Zauberrey /
 Warsagern/te. Vns kommen auch Klagen für / das inn vnsern
 Fürstenthumen / sich grosse Ergernüssen vnd Mißbräuche Gött-
 lichts Worts / durch Zaubern / Beschweren vnd Teufflisch Wars-
 sagen / zutrage / dardurch vnserer Vnderthanen zu Abgötterey /
 Aufferglauben vnd Schaden geführet werden. Demnach ord-
 nen vnd wollen wir / da jemand / was Standes der were / sich des
 Warsagens oder ander Zauberrey beflissen / vnd dardurch den
 Leuten Schaden vnd Vnglück zufügen würde / das der selbige mit
 dem Feuer gestrafft werden soll. Wo aber jemandes Zauberrey
 gebraucht / vnd damit niemand Schaden gethan hette / der soll
 19 sonsten nach Gelegenheit der Sachen gestrafft werden. De iure
 Saxonico similiter Magi concremantur lib. 2. art. 13. vbi dicitur:
 Welcher mit Zauberrey vmbgchet / oder mit vergiffenuss / vnd des
 vberwunden wurde / den soll man auff einer Hörden brennen. Iuxta
 constitutionem Saxo. Electoris Constitut. 2. parte 4. Qui rem
 & pacta cum diabolis constituta habent, pariter igne absumun-
 tur. Qui verò absque tali coniuratione magicis artibus damnū
 cuiuscunq; modi faciunt, ex crystallo similibusque ariolantur,
 gladio feriuntur. Quod congruit legi Mosaicæ, Deuter. 18. 22.
 Leuit. 20. Etiam si in his iure communi & Cæsareo aliter distin-
 guatur. l. iniuriam 15. §. Si quis Astrologus 9. de iniurijs, l. 2. 3. 4.
 & passim C. de malef. & ordin. imp. c. 109. Verba constitutionis
 Electo-

Electoris Saxoniae hæc sunt : So jemandt in vergessung seines
 Christlichen Glaubens mit dem Teuffel Verbündtlich auffrich-
 tet / vmbgchet / oder zu schaffen hat / daß dieselb Person / ob sie
 gleich mit Zauberey niemandes Schaden zugefügt / mit dem Jes-
 wer vom Leben zum Tode gericht / vnd gestrafft werden soll: Da
 aber aufferhalb solcher Verbündtlichen / jemandt mit Zauberey
 Schaden thut / dieselbige sey groß oder geringe / So soll der Zaus-
 berer / Mann oder Weibspersonen / mit dem Schwerdt gestraffe
 werden. Magorum poena iuxta Constitutionem Illustrissimo- 20
 rum Hassiæ principum talis est. Die Crystallenseher vnd Weiss-
 sager sollen an Leib vnd Leben / ohne alle Barmhertigkeit gestraffe
 werden. Desgleichen die jenigen / welche sich solchen dingen an-
 hengig machen / vnd zu den Warsagern vnd Crystallensehern
 lauffen / vnd rathbey ihnen suchen / ic. sollen in hafft bracht / vnd
 an Leib vnd Gut / nach Gelegenheit der Vberfahung / gestraffe
 werden. Vide die Hessische Ordnung vnd Reformation / die An-
 no &c. 72. publicirt fol. 5. Poena Magorum iuxta constitutio- 21
 nem ciuitatis Vormatiensis in 2. part. lib. 6. est huiusmodi:
 Die so Zauberey treiben / zu Latein genant / malefici, oder die sich
 vntersehen der Schwarzen Kunst / oder Zukünfftige Dinge zu
 sagen wider vnsern Christlichen Glauben / ic. sollen nach Gestalt
 der Sach / an ihrem Leben oder Leiben gestrafft werden. In qui- 22
 busdam regionibus vsus obtinuit vt poenitentes Veneficæ an-
 tequã concremantur, prius strangulentur, ad euitandum peri-
 culum, ne lenta mors, ob magnos cruciatus, in blasphemias,
 aut desperationem eas trahat: Didacus Couarm. l. 2. V. R. c. 10.
 num. 9. Iulius Clarus §. f. q. 99. Non incommodè hîc quæri- 23
 tur. Num cadauer Magi qui in carcere ante executionem con-
 scientia perpetrati sceleris se interfecit, aut aliàs mortuus repe-
 ritur, comburi possit. Et videtur dicendum quod non l. 6. vbi
 Marcianus: Defuncto eo, qui reus fuit criminis, poena extincta
 est D. De public. indicijs, quæ lex videtur negare; in rei cadauer

sententiam ferri aut id supplicio affici posse. Idem tradidit Bof-
 sius in Practi. Crim. Titu. De execut. num. 18. Verum hæc non
 obtinent in delictis atrocissimis l. 20. vbi Gl. D. De accusat. in
 quibus iudex iussis de causis ex suo arbitrio potest iubere hos ita
 functos, vel laqueo suspendi, discerpi, vel alijs ignominijs affi-
 ci, vt tradiderunt Iacobus Menochius de Arbit. Iudic. Caf. 285.
 Angel. De malefic. ibi: Iudex debet considerare, an crimen sit
 atrocissimum, Vvesenbec. in Paratit. D. De Cadau. defuncto-
 rum ibi in verbis: Nisi ob scelus. Ioachimus à Beufft de Iure-
 iuran. fol. mihi 524. numer. 1178. Idque vsu & praxi receptum
 multis in locis aliquot exemplis testatur Iulius Clarus quæst. 51.
 numer. 15. Ioannes Corrasius Arresto Thol. Annotat. 94. circa
 finem. Eberhardus Speckhan. Quæst. iuris cent. 1. quæsti. 85. v-
 bi huius arbitrij tres causas principaliores ordine refert. Cùm
 itaque cadauer illius qui crimen læsæ Maiestatis commisit pœ-
 na affici possit l. fin. D. Ad l. Iul. Maiest. quantò magis Magi, qui
 24 crimen læsæ Maiestatis diuinæ commisit. Atque ita in con-
 tingentia facti pronunciatum scio, quòd Cadauer Magi debe-
 ret concremari. Et forma sententiæ fuit talis: *Hat N. der
 Zauberer befandte vnd außgesagt / das er mit seiner Zauberey sei-
 nes Nachbarn Hausfraw vnd Kind vmb Leben gebracht / vnd
 er solches genugsam ist vberzeuget / vnd hernacher mit dem vmb-
 gedrehten Hals im Gefängnuß todt gefunden worden. Dem-
 nach erkennen vnd sprechen wir N. darauff vor Recht / das der
 todte Corper / nach dem er für das öffentliche Peintliche Halsge-
 richt fürgestellt / zur Walstatt geführet / vnd daselbs anderen
 25 zum abschew verbrannt werden müge / von Rechtswegen. Sed
 quali pœna afficiuntur qui Magos consulunt & artibus malefi-
 cis & prohibitis ad restitutionem membrorum & amissæ vale-
 tudinis recuperationem vtuntur. Et primò quidem de iure di-
 uino pœna mortis afficiuntur Deuteronomij decimo octauo.
 Ideoq; Saul perijt quòd Pythonem consuluit interrogando, &
 non*

non requisivit Dominum. De iure civili similiter poena capitali afficiuntur. Impr. in l. 5. De Malef. Nemo aruspicem consulat, aut Mathematicum, nemo ariolum. Augurum & vatum prava confessio conticescat. Chaldæi ac Magi, & cæteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas. Etenim supplicio capitis ferietur gladio vltore prostratus, quicumq; iussis, nostris, obsequium denegauerit. Paulus Grillandus de sortilegijs, quæst. 11. nu. 5. Concilia varias poenas consulentibus constituerunt. Verba Concilij Ancyri- 26
tani Can. 34. prout habetur c. Qui diuinatores 26. quæ. 5. sunt: Qui diuinationes expetunt, & morem gentilium subsequuntur, vel in domos suas huiusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte magica aut expiandi causa, sub regula quinquennij iaceant secundum gradus poenitentia diffinitos. Ver- 27
ba Concilij Laodicensis, Can. 36. sunt. Non oportet sacris officijs deditos vel clericos, magos aut incantatores existere, aut facere phylacteria, quæ animarum suarum vincula probantur: hos autem qui talibus rebus vtuntur, proijci ab ecclesia iussimus. Concilij Toletani verba 4. Can. 30. sunt: Si quis Episcopus, 28
aut presbyter, vel diaconus, vel quilibet de ordinibus clericorum, aruspices, aut incantatores, aut ariolos, aut cerrè augures vel sortilegos, vel qui profitentur artem magicam, aut aliquos eorum similia exercentes, consuluisse fuerit deprehensus, monasterij curam excipiat: ibique poenitentia perpetua deditus, scelus admissum sacrilegij soluat. Aurelianensis con- 29
cilij verba hæc sunt: Si quis clericus, monachus, vel secularis, diuinationes vel auguria crediderit obseruanda, vel sortes quas mentiuntur esse sanctorum, quibuscunque putauerint intimandas, cum his qui cum eis crediderint, ab ecclesia communicatione pellantur. Verba Concilij Acquirensis sunt part. 2. caus. 30
26. q. 5. episcopi: Episcopi eorumq; ministri omnibus modis elaborare

borare studeant, vt perniciosam & à Zabulo inuentam, fortilegam & magicam artem ex parochijs suis penitèr eradicent: & si aliquem virum aut mulierem huiuscemodi sceleris sectatorem inueniunt, turpiter de honestatum de parochijs suis deiciant. Ait enim Apostolus Tit. 3. Hæreticum hominem post primam & secundam correctionem de vita, sciens quòd subuersus est, & is etiam qui eiusmodi est. Subuersi sunt, & à Diabolo capti uidentur, qui relicto creatore suo, Diaboli suffragia quærunt: & 31 ideo à tali peste debet mundari sancta ecclesia. Quamcunque item diuinariam artem condemnat lex Mahumetica, asseritque Deum solùm arcana & futura nosse: quare à Mahumetanis inquisitoribus nonnunquam apprehenduntur, conijciunturque in vincula illius disciplinae sequaces. Hodiè ex constitutione Carolina 109. pœna eorum qui ariolos consulunt, & artibus maleficis ac sortilegijs vtuntur etiam ad finem boni, vt conseruandæ valetudinis causa, est arbitraria siue extraordinaria. Concordat Laurent. Kirchouius conf. 12. Tom. 2. conf. German. IC. num. 9. vbi ait: Quare dicendum, cum relegandum esse, aut alia pœna arbitraria, siue extraordinaria puniendum esse, non pœna mortis, vt sæpè dictum est, ita contineri expressè, *In der Peinlichen Rechtsordnung / vnter dem Titel / Straffe der Zauberey.* Restat vt de pœna Lamiarum agamus. 32 Lamia aut fatentur possibilia, videlicet se homines & iumenta sortilegijs & magica arte interfecisse, & hoc si constat, absque vlla dubitatione iuxta prædictam 109. constitutionem Carolinam sunt comburendæ: aut fatentur impossibilia, scilicet se per angustum foramen in aërem volasse, in bestias fuisse transmutatas, cum Diabolo Venerem exercuisse, & non sunt ob id puniendæ, sed verbo Dei potiùs meliùs instruendæ. Aut denique fatentur se contractum cum Satana iniisse, quo casu, extraordinaria pœna, vt fustigatione, relegatione, multa pecuniaria respiscètes puniri possunt. Eiusmodi esto pœna temeritatis, quòd dæmo-

dæmoniæ suggestioni, & ludibrijs non satis constanter restiterint, imò etiam consenserint. Quod autem sortigeli poena arbitraria sit ostendit sæpè allegatus textus c. 109. Wo aber jemandt Zauberey gebraucht / vñnd damit niemandt Schaden gethan hett / soll sonst gestraffe werden. Menochius cas. 388. num. 1. Laurent. Kirchouius suprà allegato loco, Ioan. Althusius in Iurisprudent. Roma. cap. 52. lib. 1. Ioannes Fichardus conf. CXII. num. 4. Et ita in tali casu iudicatum memini: Ob wol dieser 33
 Fall vnter den Belährten sehr bedenklich vñnd streitig / dieweil aber dennoch in solchen zweiffelhafftigen Peinlichen Fällen die gelinde Straffe zu erwelen / So sprechen dennoch die N. daß auß solchem vñnd anderen Ursachen die Gefangene N. wegen obgedachter ihrer Verbrechen / Vñnd weil sie mit der Zauberey niemandt Schaden zugefügt / viel weniger Menschen vñnd Viehe damit gerödtet / mit breiung eines Zeichen zur Staupen geschlagen / vñnd aller vñfers Gnedigen Fürsten vñnd Herrn Landen vff 12. Jahr verwiesen sein soll von Rechtswegen. Semper enim in dubijs benigniora sunt præferenda & melius est multos nocentes absoluerè, quàm vnum innocentem condemnare. Sed obijcitur, imò Lamia propter conatum, poena mortis sunt afficienda, est enim in eis animus & voluntas nocendi, quamuis nõ respondeat successus. Cùm autem solutio huius obiectionis consistat in illa iuris quæstione: Quando & qua poena conatus ad delictum puniatur. Ideoque quæ hac de re obseruauì perspicuè & breuiter quantum fieri potest expediam. Primò nu- 34
 da, simplex, latens in animo, ac nemini detecta cogitatio, vt ab hominibus ignorata, ita ab iisdem puniri non potest l. 18. D. De pœnis vbi Ulpianus: cogitationis poenam nemo patitur. Et Pontifex in c. sicut de Simon. De occultis non iudicat lex. Solus enim Iehoua Dux exercituum cogitationes hominum punit, cùm hæ ipsius omnipotentia, & omniscientia nequeant occultari. Veteres Theologi de cogitationibus hominum sic
 Z loquun-

loquuntur vt refert Iacob. Menochius de Arbit. Iud. caſu 360. num. 2. 3. & 4. Cogitationem illam, cui homo non aſſentitur, dicunt eſſe impunibilem : Cogitationem verò, cui homo leuiter aſſentitur, aſſerunt peccatum veniale tantum inducere. Tertio cogitationem cui homo perfecte aſſentitur, mortale peccatum eſſe. Mihi placet Lamberti Danaei diſtinctio in Ethica ſua Chriſtiana libro 2. capite 17. vbi tres cogitationis gradus conſtituit hoc modo : Primus, inquit, eſt cogitatio rei malæ, leuis & momentanea, quæ animum noſtrum præteruolat, priuſquam à nobis ipsis percipiatur & animaduertatur. Tam eſt enim ad omne malum fœcunda natura noſtra. Hierem. 4. verſ. 22. vt continuè & indefinenter quædã turpia cogitet. Quæ cogitationes, quanquam ſunt veriſſimi corruptionis noſtræ originalis fructus, & effectus, tamen quia ſunt leuiſſimæ, & nobis non percipientibus præterfluunt, non appellantur concupiſcẽtia neq; hoc præcepto damnantur in electis. Sunt tamen amarus vitij noſtri in nobis feruentis & ebullientis ſudor & fumus. Secundum cogitationum genus & gradus eſt, cùm iam illa cogitatio mali non tantum percipitur à nobis ipsis, ſed etiam nos quodammodo titillat & delectat, & pertentat tacito noſtrum peccatus gaudio, quanquam illi tamen non aſſentiamur, imò etiam eam procul à nobis & repellamus & auertamus. Vtuncq; enim praua illa titillatio & aculeus leuis ſit & ſubitus, iam tamen eſt concupiſcẽtia : Quia cùm à cupiendo aut concupiſcendo dicta ſit concupiſcẽtia, vbicunq; concupiſcit, glifcitque, aut ſeſe in noſtrum cor inſinuat gaudium & delectatio aliqua de re turpi & mala, certè concupiſcẽtia eſt, quæ hoc præcepto damnatur. Nihil igitur neceſſe eſt nos ijs cogitationibus aſſentiri, aut eas ſequi velle, vt damnabiles concupiſcẽtiæ nominentur. Nam etſi eas repudiamus, atque nobis ipsis iraciſcimus, qui iſta cogitemus, & qui ijs ſimus gauifi, ſunt tamen concupiſcẽtiæ. Motus enim & ſenſus omnis iuendus mali, quæ
tacitè

tacitè in nobis spirat, & sola cogitatione etiam inopinantibus,
 atque adeò sæpè retinentibus obrepit, concupiscentia est, & a-
 pud Deum grauissimum peccatum, quanquam id homines p
 nihilo ducant. Tertius cogitationum nostrarum gradus est,
 cùm non tantum ijs delectamur & titillamur, sed quasi vinci-
 mur, adeò vt illis planè assentiamur, & omninò. Quod fit cùm
 apud nos animo constituim⁹ illud sequi aut committere, quod
 cogitatio obtulit, quantum in nobis est. Hoc tertium cogitati-
 onis genus vulgò voluntas certa & resoluta, siue assensus animi
 appellatur, quam solam omnes agnoscunt esse peccatum &
 Philosophi & Sophistæ Romani. Secundum autem cogitatio-
 nis gen⁹, quam concupiscentiam appellauimus, non item. Ha-
 ctenus Danaus. Secundò quis cogitat & agit, sed non perficit 36
 delictum. Et hîc est subdistingendum. Aut enim quis ad actû
 remotum accessit, aut ad proximum. Si ad actum remotum, vt
 si cum telo hominis occidendi causa incessit, sed nondum vul-
 nerauit vel impeditus vel pœnitentia duct⁹, tunc punitur extra
 ordinem, iudicis arbitrio, quoniã is ad actum tantum remotum
 accessit. Si ad actum proximum accessit, vt q̄ animo occidendi
 hominem vulnerauerit, tunc delictum habetur pro expleto, &
 perindè punitur, ac si delictum perfecisset, l. is qui cum telo 7. C.
 Ad l. Cornel. De Sicar. l. si quis non dicam rapere 5. C. De Episc.
 & Clericis l. i. §. fin. D. De extr. ord. crimina. vbi qui pueri pud-
 citiam attentat punitur. Sed hæ & similes leges, pœnam capi-
 talem in conatum statuentes, per generalem consuetudinem
 sunt abrogatæ, & conatus semper ferè extraordinariè punitur,
 id est, mitiori pœna, quàm si effectus fuisset secutus. Speculat.
 in titulo. De Accusatore §. i. Bald. in dicta lege 7. C. Ad l. Cor-
 nel. De Sicar. Tiraquel. De pœnis, Althusius in Iurisprudēt.
 Rom. lib. i. c. 50. & c. 54. Et quamuis Bartolus in l. i. §. Diuus, D.
 Ad l. Cornel. De sicar. Menochius de Arbitr. Iudic. quæst. lib.
 secundo, cent. 4. casu 360. num. 93. & nonnulli alij censuerunt,

ita demum leges capitaliter conatum punientes sublatas esse, si statuta in contrarium extent, tamen etiam absque statutis, de generali totius mundi consuetudine idem dicendum esse Angelus tradidit in d.l.1. §. fin. num. 3. & conf. 14. num. 3. Iul. Clarus lib. 5. sent. §. fin. q. 92. Cum his consonant quoque constitutiones criminales Imperij. cap. 177. So sich jemandt einer Wissethat mit gefehrlichen scheinlichen Wercken / die zu vollbringung derselben Wissethat dienstlich sein mögen / vnter stehet / vnd doch an vollbringung derselben Wissethat / durch andere mittel / wider seinen Willen verhindert wird / solcher böser will / darauß etliche Werck / als ob stehet / folgen / ist Peinlich zu straffen / Aber in einem Fall härter dann in dem andern / angesehen Gelegenheit vnd Gestalt der Sachen. Darumb sollen solcher Straff halben die Briheiler / wie hernach stehet / Raths pflegen / wie die an Leib oder Leben zu thun gebürt. Si quis maleficium apparentibus factis ad effectum seu complectionem maleficii conducentibus molitur seu conatur, ac quò minus tale facinus perficiat, alijs medijs contra suam Voluntatem impeditur: Ea voluntas, ex qua facinora aliqua (vt præponitur) emergunt, criminaliter & poenaliter corripienda puniendæque est. Sed in alio casu seuerius quàm in alio, ex respectu & qualitate causarum. Idcirco Iudices poenam propterea consultant, scilicet quomodo ea corpori aut vitæ sit imponenda. Hæc tamen sententia in delictis atrocissimis iuxta communem Dd. sententiam locum non habet. Nam in illis punitur conatus etiam si effectus secutus non fuerit Iul. Clarus d. q. 92. num. 2. Kirchouius conf. 13. & 14. Tom. 2. conf. num. 6. & 9. Gail. De pace publ. lib. 1. cap. 14. num. 7. Nicolaus Vigelius in explicatio. consti. crim. cap. 3. Ioan. Borchol. De feudis cap. 8. num. 94. Althusius allegato loco. VVesenbecius in Paratit. D. Ad. l. Cornel. De sicarijs num. 16. in fin. vbi ait. Itaque Saliceti decisio, existimantis non compelli Iudicem, se posse pro arbitrio mitiùs punire conatum, quàm effectum
cùm

cum lex vtrumq; eodem modo coërcet : valeat in atrocissimis delictis, maiestatis, parricidij, raptus (quanquam hoc ipsum contraueri potest, & dicere durum est) nisi quando lex expresse conatum punit: vt in raptu, literis hostilibus (*Benheden vnd Feindsbrieffe schreiben* appellant) &c. aut etiam in pœnis Ecclesiasticis, in reliquis dicamus eum oportere omninò pœnam, non secuto euentu mitigare. Hactenus *VVesenbecius*. His 37 sic præmissis ad solutionem obiectionis respondetur. Distinguendum esse inter conatum possibilem & impossibilem, hoc est, qui naturaliter non potuit deduci in actum. Quapropter cum natura impossibile sit, vt *Latina* id præstare & efficere possint quæ confitentur, sicuti lib.2. diximus, ideòque ordinaria pœna puniri non possunt sed extraordinariè tantum, propterea quòd dæmoniacæ suggestioni & persuasioni vanissimæ fidem adhibuerint. d.c.109. *Wo aber jemand*. Constitutio. *Carolina*. Quam etiam ob rem non quæ quis voluisse dicitur, aut potuisse probatur, attendunt iudices: sed ea quæ quis commisisse & fecisse demonstratur, quæque per naturam rerum tam in potestatem quàm voluntatem hominis cadunt. *Lamias* autem hæc non posse quæ fatentur, satis credo supra demonstratum esse. Inanis est eorum voluntas vbi facultas & potentia nõ adest l.4.D. De acquir. hæred. Nihilque aliud est quàm puerilis animi persuasio, vel fallax opinio, vel cogitatio tantum, qua cū nihil sit liberius, eius pœnam nemo patitur l.18. D. De pœnis. Pœnam in super harum vetularum mitigaret aliàs quoque earum 38 ætas atque senectus: quia plerunq; eam senectutis partem attigerunt, quæ decrepita dicitur, quæ aliàs semper cum animi delirio & iudicij lapsu naturaliter coniuncta est, & pœnæ relaxationem veniàmque meretur, simul & tormentis, quibus hæ vetulæ subijciuntur, eximit. l.3. §. ignoscitur. D. A S C. Sylleianum, *VVesenbec.* in Paratit. D. De pœnis nu.10. *Geil.* lib.2. obs. CX. nu.33. Quo pertinet illud *Vergilij* lib.12. *Aencid.*

Dauni miserere senectæ.

Et illud Euripidis in Bacchis:

Vestram senectam video mentis indigam.

Item Plauti illud in Mercatore:

Senex quom exemplo est, iam nec sentit, nec sapit,
aiunt solere eum repuerascere.

39 Neq; profectò absimiles sunt Lamiarum actiones seu po-
tius passionis, illis dormientium, quas Bartol. in l. 3. D. De iust.
& iurè recenset. Et tamen ille Corypheus. ll. ab ipsis homicidia
commissa rectè excusat, tanquam ea hominis peracta operatio-
ne, quæ sensu, quæ voluntate careat, non secus atq; à furiosis ac
insipidis patrata, An. Geil. allegato loco. n. 30. Cur ergò Lamia,
quarum similis est ratio magis peccent illis, qui dicuntur non
peccare. Quid magis vrgetur illarum confessio quàm furioso-
40 rum, quibus calamitate non pares sed superiores sunt. Prætereâ
pœnam Lamiarum mitigaret sexus earum. Quia grauius quo-
ad sexum puniuntur viri quàm mulieres, quæ leuiorem pœnâ
merentur. l. quisquis §. ad filias C. Ad l. Iul. Maiest. in illis verbis:
Mitior circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus
& minus ausuras esse confidimus, facit l. 38. §. 1. & 2. D. Ad l. Iul.
De adulter. Et est textus elegans c. indignantur 32. qu. 6. Tantò
41 grauius viros puniri oportere, quantò magis ad eos pertinet, &
virtute vincere, & exemplo regere fœminas. Aurelianus Imper-
rator Zenobiam ad pœnam à militibus requisitam, quòd sibi
imperium vsurpauerat, vita donauit: indignum existimans mu-
lierem interimere, autor in vita ipsius Aureliani Vopiscus. Sen-
tentia est Vergiliana lib. 2. Aeneidos:

Nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est.

Plinius lib. 8. Naturalis historix, rem satis mirum dicit, leo-
nem vbi sauit, in viros plus, quàm in fœminas fremere: veluti
cum

eum natura docuerit foeminas clementius, quàm mares tractandas. Insuper paupertas Lamiarum & multitudo liberorū 42
 facit vt mitius puniantur. Tiraquellus de pœnis causa 26. allegans l. 7. §. 3. ibi. Favourabilem apud me causam numerus liberorum facit D. De bonis damnator. Habent enim tales mulierculæ sæpè domi nec frustum panis, nec obulum, quo se suosq; sustentare possint: harum tristitiam quando Diabolus videt, tunc illis insidiatur quibuscunq; modis, promittendo liberaliter sustentationem, vel adferendo ex cellarijs & culinis aliorū cibaria & potum. Hinc Chrysofomus. Omni Diabolica actione potentior ad nocendum est mœroris magnitudo: quia dæmon quoscunq; superat, p mœrorem superat. Hac ratione Sergius Galba in iudicio absolutus fuit quod suos liberos paruulos in concionem produxerat. Hinc Quintilianus ipse lib. 6. Affert, inquit, in his momentum, & ætas, & sexus, & pignora, liberi dico, & parentes, & propinqui, quæ omnia tractari variè solent, & paulò post illud monet, vt eos in iudicio producamus, qui periclitantur, squalidos, atque deformes, & liberos, & parentes. Item paulò mox: Quare & obsecratio illa iudicum per charissima pignora, vtique & si reo sunt liberi, coniunx, parentes, utilis erit. Pœnitentia quoque Lamiarum delictum 43
 minuit. Tiraquell. De pœnis caus. 28. VVesenbec. D. De pœnis in fine in v. Pœnitentia. Extat constitutio pulcherrima 46
 Caroli Magni, in constitutionibus eiusdem de rebus Ecclesiasticis & Ciuilibus, fol. mihi 74. constir. XXV. cum annotat. Iurisconsult. Basilien. Viti Amerbachij, de pœna huiusmodi Lamiarum: Qui tempestates faciunt, placuit sancto Concilio, vt vbiq; deprehēsi fuerint, videat archipresbyter diœcesis illi⁹ vt diligenter examinentur, si forte cōfiteantur aliquando, cōijciantur in carcerē, sed tali moderatiōe fiat districtio, ne vitā perdant sed vt saluētur in carcere, dum Deo inspirante spondeant emen-

47 emendationem peccatorum. De poena Lamiarum sic statuit
 Iuriconsultus Paulus Grillandus de Sortilegijs: Nota, ait, vñ
 valdè singulare, quòd illarum apostatarum duæ sunt species:
 Vna est, quæ simpliciter retrocedit à fide, & sequitur cultum &
 obedientiam dæmonis: altera est, quæ postquam Christi fidem
 abnegando reliquit, & deiecit ex corde suo, iterum se baptizat
 expressè in nomine Diaboli, & aliud nomen sibi superimponit,
 licet vtraque pars sit damnata, prior tamen si peccatum suum
 reuocat, admittitur ad poenitentiam, & euitat poenas corpora-
 48 les sicuti hæretici l. Manichæos C. de hæretic. Et denique ali-
 às iuris est. Quòd quotiescunque poena aliqua constitit in ar-
 bitrio iudicis, prout hæc, id est, quæ non est aliqua lege expres-
 sa, tunc iudex potest quidem pro delicti grauitate grauem et-
 iam poenam infligere, modò ad mortem non procedat. Siches-
 dus in l. 3. C. De seruis fugitiu. num. 8. vbi ait: Hoc aureum esse
 dictum in criminalib⁹. Fit hoc loco prouocatio ad legem Mo-
 saicam Exod. 22. Sed sufficienter ostendi textum illum saltem
 de his loqui, quæ sortilegijs & magicis artibus homines & iu-
 menta interfecerunt non verò de sagis illis & miseris anubus, q̄
 cum Diabolis se colludere, choreas ducere, concumbere, sco-
 49 pis insidentes per caminos euolare somniant. Cur non blas-
 phemiæ & execrationes, non contumacia in parentes, non ca-
 lumniæ mendacia, obtrectiones in proximum, quæ nunc
 pro obsonio sunt, æquè vindicantur, vt Vvesenbecius in Sup-
 plemento ad Schneidevvin. §. Item lex Iulia Instit. De public.
 Iudicijs scribit. Mandatum Dei seuerum est. Quicumque blas-
 50 phematur nomen Domini morte moriatur. At quid vsitati-
 us inter milites & mercatores, quàm vt parui lucelli gratia, in
 vna hora, aliquoties Deum abnegent, & se Diabolo voueant.
 Hinc Chrysostomus apud Gratianum c. eijciens 88. distinctio.
 Mercator sine mendacio inquit & periurio esse non potest. Et
 Demo-

Demosthenes in Orat. pro Phormio. Ingens, ait, esse miracu-
 lum si idem mercator industrius videatur & probus. Præci 51
 pit Deus in eodem capite Exodi vigesimo secundo. Aduenam
 non contristabis : Vbi hoc hodiè obseruatur, dum plerique
 aduenis in omni commercio & negotio quantum possunt in-
 iuste aliquid detrahunt, id licere putantes, quòd non si-
 bi cum indigenis negotium sit. In eodem capite Moy-
 ses ait : Viduæ & pupillo non nocebitis. At quid vsitatus
 quàm hos defraudare ? Mandat Deus passim in sacris lite- 52
 ris, sicuti ostendi, vt Magi & Arioli capitaliter puniantur.
 At in quibusdam locis non solum non puniuntur hodiè,
 sed insuper quoque patrocinium & honores consequuntur.
 Imò permittitur ipsis suas præstigias, & quidem die Domini-
 co, in foro vel curia coram populo ostendere. Nunquam
 hi puniuntur, qui de rebus amissis, Magos & Veneficas
 consulunt. Et denique conspiciamus hodiè, proh dolor, 53
 quàm plurimos libros magicos impunè non tantum typis
 excudi, distrahi, vendi & legi, sed & ipsam artem à plerisque
 sine omni metu vsurpari & exerceri. Mitiùs igitur & cir-
 cumspectiùs cum Lamijs agendum arbitror, ne malum ma- 54
 lo cumulemus, & ne simul cum miseris & afflictis, spiritus
 ille dementator & fallacissimus, ipsum magistratum aliosque
 qui hisce rebus plus fidei & potentia tribuunt, quàm reue-
 rà physicis rationibus inest, seducat & fallat. Agitur e-
 nim hïc de vita hominis, hominis inquam, pro quo
 Deus pater coelestis filium suum vnigenitum CHRISTVM
 IESVM Dominum nostrum, crucis ignominiosissimam
 mortem subire voluit. Huic reddenda erit ratio, quando in 55
 nube serena dicere ius veniet, scelerisque coarguet orbem.
 Atque ita tandem hic labor, opinione mea, quam initio ope-

ris conceperam, longè maior & difficilior, ad metam adspirante Ichoua duce exercituum, decurrit : Cui soli iusto & misericordi D E O me meamque familiam, in hac lachrymarum valle & diuersorio commendo.

*Feci, quod potui, potui, quod Christe dedisti,
Improba fac melius si potes inuidia.*

INDEX